

amelyeket kezdetben a mozgalommal szemben tápláltak, ma már élüket vesztették. Az a körülmény, hogy a Diákkaptár vezetősége ma közel 1500 nyilvántartott üzleti ötlettel rendelkezik, s hogy a kaptárosok által összegyűjtött betéttőke ma már meghaladja a 600.000 P-t, összkeresetük a 2 millió 700.000 P-t, apró állatállományuk az 50.000 darabot, lecsökkent minden olyan aggodalmat, amely a magyar keresztény fiatalság jövőjét a kereskedelmi pályákon félti.

A rendszeres kereskedelmi szakoktatás mellett a népművelés a kereskedelmi pályára nevelés és az azon működő továbbképzése terén nagy jelentőségű feladatokra van hivatva, teljes mértékben indokolt tehát a népművelés szolgálatában álló intézmények fejlődésére fokozott gondot fordítani. A kívánatosnak látszó további program ezen a téren: a Diákkaptár- és leventeszövetkezeti mozgalom megerősödésének, fejlődésének helyes irányítása és előmozdítása, az átképző tanfolyamok és abiturienti tanfolyamok megfelelő propagálása, a népiskolák, illetve népiskolai tanfolyamok szakirányúvá tétele és végül az, hogy az iskolán kívüli népművelési bizottságok munkája ne csak Budapesten, hanem a vidéken is kiterjedjen a kereskedelmi pályákra irányuló kiképzésre.

A keresztény magyar társadalom tömeges megmozdulását a gazdasági pályák felé Kormányzó Urunk 1937-ben történt felhívásának idejétől származtattuk. Zárószóul legyen szabad a szolnoki beszéd idevonatkozó helyét idézni, amely egyébként vezérgondolatunk is volt:

„Gyermekeinkbe, ifjúságunkba bele kell nevelni az érdeklődést a gazdasági élet iránt, a vonzódást a szabad pályák felé, fel kell kelteni bennük az egyéni kezdeményezés, az önálló vállalkozás szellemét. Bízom benne, hogy a mi tehetséges fajunk, amely mindenre alkalmas, amely mindent el tud érni, ha akar, ezt is meg fogja tanulni.“

Koller György

A NÉPMŰVELÉS ANYAGI ESZKÖZEI

Ugy érzem, hogy mi mindnyájan, akik most itt összegyűltünk, teljesen tisztában vagyunk az iskolán kívüli népművelés jelentőségével. Hallottunk róla elégszer és beszéltünk is róla elégszer. Tudjuk e szerint, hogy az iskolán kívüli népművelés feladata: az évszázadokig szellemileg gondozatlan magyar népet — mind szociológiai, mind etnográfiai értelemben vett népet — megfelelő műveltségi színvonalra emelni, ezáltal a nemzet többi rétegéhez gondolkodásban, érzésben és megértésben közelebb hozni s így őket egy egységes nemzeti testté forrasztani.

A népművelés tehát, mint fogalom, tulajdonképpen csak célkitűzés. Hogy ez az elvont fogalom testet ölthessen, ahhoz különféle konkrét tevékenység szükséges: a népművelő munka megszervezése, a tárgykörök és előadók kiválasztása, az előadások megrendezése és a megfelelő segéd-eszközökről való gondoskodás, — átszöve mindez a népművelés propagandájával. E tevékenységek együttevén teszik a népművelés ügyvitelét. Minthogy pedig a népművelés tulajdonképpen nem egyéb, mint harc a sötétség, a tudatlanság ellen, a hadviseléshez pedig — jól tudjuk — mindenkor pénz, pénz és pénz kellett, természetes, hogy az ügyvitelnek jelen-

tős tényezője a gazdálkodás, vagyis a népműveléshez szükséges anyagi eszközök megszerzése és helyes felhasználása.

A népművelési törekvések anyagi kérdései jóformán egyidősek a népművelési törekvésekkel. Mikor a magyar népművelés egyik régi, nagyon lelkes harcosa, az emigrációból hazatért és itthon képviselővé választott Irányi Dániel 1869-ben törvényjavaslatot nyújtott be a felnőttek oktatásáról, a törvényjavaslat szerint a felmerülő költségekről az állami költségvetés tartozott volna gondoskodni. A tervezet azonban nem került a törvényhozás elé, mert a törvényjavaslat és a kormány felfogása között elvi ellentétek voltak. Báró Eötvös József kultuszminiszter azon az állásponton volt, hogy a felnőttek oktatása tulajdonképpen a társadalom érdeke, tehát a társadalom feladata, hogy az akcióról és annak eszközeiről gondoskodjék. Az államhatalom szerepe csupán az erkölcsi támogatás, esetleg némi anyagi segítség. Irányi Dániel viszont azt vitatta, hogy demokratikus elvi szempontból magának az államnak kötelessége a népművelésről való teljes gondoskodás.

Eötvös József utóda, Pauler Tivadar a két felfogást harmonikusan egyesítette és a felnőttek oktatásáról 1871-ben benyújtott törvényjavaslatában kimondja, hogy ott, ahol a népműveltség emelése céljából egyes felekezetek, községek vagy egyesületek nem rendeznek tanfolyamokat, ott az állam feladata a népművelésről való gondoskodás. Az 1872. évi állami költségvetésben e célra már 50.000 forintot vettek föl. Ez az első jelentős állomás a népművelés gazdasági történetében.

Pauler Tivadar javaslatából nem lett törvény. Utóda, Trefort Ágoston, új törvényjavaslat készítését vette tervbe, de ez is elmaradt és e helyett csak egyes rendeletek intézkedtek. A budget-javadalom azonban már 1873-ban 70.000 forintra emelkedett.

Pénz volt, a munka tehát megindult. Egyesületek, tanárok, tanítók tanfolyamokat rendeztek s ezeknek tiszteletdíj-költségeit az állam fedezte. Egységes szervezés és irányítás azonban nem volt.

Az állam pénzügyi helyzetének megromlása folytán a költségvetési javadalmat 1874-ben 60.000 forintra szállították le, 1875-ben pedig teljesen törölték a költségvetésből. Okáról az indokolás nem emlékezik meg. Igaz, hogy a nép kezdetben bizonyos bizalmatlansággal és tartózkodással fogadta az urak közeledését, ez a bizalmatlanság azonban csakhamar felengedett s a statisztika szerint 1873-ban már 20.000 felnőtt részesült az írás-olvasás tanításában, — a 70.000 pengőt kitevő budget-javadalom is igen tekintélyes összeg volt abban az időben, tehát nem csupán az anyagiak hiányán múlt, hogy a megfelelő fejlődés elmaradt s az állam a támogatást beszüntette.

1875 után csak 1908-ban szerepelt ismét az iskolán kívüli oktatás az állam költségvetésében.

Időközben egyes társadalmi szervezetek igyekeztek az államhatalom helyett — egyesületi keretekben — a közműveltség színvonalát emelni: a Szabad Egyetem, az Uránia Tudományos Egyesület, az Erzsébet Népakadémia, később a Faluszövetség, Erdélyben az EMKE stb.

Apponyi Albert gróf minisztersége adott nagyobb lendületet az eszme terjedésének. 1908-ban 50.000 koronát állított be népművelési célokra az állami költségvetésbe; ez a következő évben 100.000, majd 1912-ben 150.000 koronára emelkedett.

A szerencsétlenül végződött 1914—1918. évi háberú után megindult a nemzeti energiának a kultúrára való átszerelése minden vonalon. Az iskolán kívüli népművelés országos szervezetet nyer s az állam jóformán minden évben nagyobb összeget fordít erre a célra. Az 1920-as években a teherviselésbe rendszeresen bekapcsolódnak a törvényhatóságok is s ők is mind jelentősebb összeget áldoznak, saját érdekükben, a saját népességük szellemi színvonalának emelésére. 1929-től kezdve újabb anyagi erőforráshoz jut a népművelés: a báró Stralendorff Brunóné-féle alapítvány alapítólevele szerint az alapítványi vagyon — földbirtok és több pesti bérház — évi tiszta jövedelme iskolán kívüli népművelési célokra fordítandó.

Néhány számadat az utóbbi esztendőkről világosan beszél:

a) a kultusztárca költségvetésében közvetlen népművelési célra szolgált

1937/38-ban	80.000	pengő	
1938/39-ben	100.000	„	
1939/40-ben	150.000	„	
1941-ben	400.000	„	(népm. 317, film 83)
1942-ben	850.000	„	(„ 500, „ 350)
1943-ban	1.000.000	„	(„ 850, „ 150)

b) a törvényhatóságok részéről

1937/38-ban	596.212	pengő
1938/39-ben	618.723	„
1939/40-ben	640.000	„
1941-ben	835.951	„
1942-ben	890.000	„
1943-ban	1.000.000	„

c) a Stralendorff-alapítvány jövedelme volt

1937/38-ban	33.166	pengő
1938/39-ben	35.578	„
1939/40-ben	47.570	„
1941-ben	65.214	„
1942-ben	60.607	„
1943-ban	67.800	„

E háromféle hitelforráson kívül egyéb jövedelmek is előfordulnak, de csak szórványosan és nem jelentékeny összeg erejéig. Megyei városok hozzájárulása, egyesületek, vállalatok, magánosok adománya, itt-ott filléres belépődíjak szedése, Kassán egy moziengedély jövedelme, Bars-Hont vármegye lelkes népkönyvtár-akciója mind támogatója a népművelési törekvéseknek, de lényegében véve ma az állam, a törvényhatóságok és az alapítvány adják a népművelés tulajdonképeni anyagi bázisát, ami számokban kifejezve, ma már meghaladja az évi két milliót.

Ily nagy összegek céltudatos felhasználásához természetesen teljesen kiépített szervezettség szükséges. És ez rendelkezésre is áll. A minisztérium, a törvényhatóságok és a bizottságok együttműködése biztosítja a népművelés gazdasági rendjét és a népművelési munka zavartalanságát.

De hosszú időnek kellett elmúlnia, amíg a mai rendszer kifejlődhetett. Különösen a törvényhatóságok hozzájárulása körül volt jóformán ahány ház, annyi szokás. Volt hely, ahol a vármegye ön maga adta a teljes hozzájárulási összeget; volt, ahol a községek költségvetésében irányozták elő a százalékos alapon kiszámított összeget — ezt azután, volt hely, ahol maguk használták fel —, volt hely, ahol befizették a vármegyei bizottság pénztárába, de volt, hogy a vármegye maga szedte be a községektől a népművelési célú költségvetési hozzájárulást s ő bocsátotta a bizottság rendelkezésére. Volt vármegye, ahol rendes, külön tételként szerepelt a népművelés a költségvetésben, viszont volt, ahol a vármegyei vegyes alapokból kapta meg a bizottság időnkint az ellátmányt, sőt volt, ahol az ebadó-alap jövedelme szolgált a népművelést.

A bizottságok vagyonkezelésében is sok volt az eltérés, az egyes vármegyékben fennállott különböző adottságok folytán.

Kodifikálás hiányában sok kísérletezésre, tárgyalásra, türelemre és időre volt szükség, amíg a törvényhatósági hozzájárulás kérdése végre néhány évvel ezelőtt egységes belügyminiszteri szabályozást nyert. E szerint a törvényhatóságok a pótdóalap 0,6 százalékát kötelesek népművelési célra a saját költségvetésükben előirányozni s a népművelési bizottság pénztárába beutalni. Ezzel szemben az egyes községek a községi költségvetésekben népművelési célú kiadást többé nem vehetnek fel. Ez az a pont, amelyik orvoslásra szorul. Az előadásokkal és tanfolyamokkal kapcsolatos és általában jelentéktelen összegű dologi kiadásokat (fűtés, világítás, takarítás stb.) ma a központi bizottságoknak kell fedezniök, ami körülményesebb is, drágább is és külön adminisztrációt igényel, — mintha ezekről a jórészt természetbeni szolgáltatásokról — mint a múltban — ezután is maguk a községek gondoskodnának. Ezt még ki kell harcolnunk a belügyminiszter úrtól.

Minthogy a népművelésről való gondoskodás elsősorban törvényhatósági feladat, a törvényhatósági hozzájárulások összecszerűsége az alapja a népművelési munkának. Az állam ott, ahol a hozzájárulás összege nem elegendő a kitűzött cél megvalósítására, államsegéllyel siet a bizottságok támogatására, természetesen csak a rendelkezésre álló fedezet keretein belül s annak céltudatos beosztásával. A gazdasági érhálózaton keresztül azután eljutnak ezek a pénzek, kicsiny néhány pengő alkaljában, az előadókhoz, nem fizetesképen, hanem csupán jelképeül annak, hogy az állam a munkásságukat tudomásul vette és elismerte. Ezenkívül külön államsegélyek útján gondoskodik a minisztérium rádiókészülékek, vetítőgépek, dia pozitívek, filmek beszerzéséről, kultúrházak berendezéséről, népkönyvtárak létesítéséről és kiegészítéséről s egyéb segédeszközökről.

A népművelési bizottságok gazdálkodásának tükré a bizottságok költségvetése és zárószámadása. Nem egyszerű számoszlopok ezek, hanem a nemzeti javakkal való sáfarkodás bizonyítékai. Tanúságtétel a nemzeti érzésről, az ügyszeretetről és a hivatástudatról. Példaként állhat előttünk kitűnő miniszterünk — hiszen itt hallottuk őt hitet tenni a népművelődésről —, akinél a megtett ígéretnek és a kimondott szónak ércfedezete van s ez az ércfedezet a legszebb garanciája és legbiztosabb anyagi eszköze a magyar népművelés jövőjének.

Borbély József